

Mida toob NATO lähitulevik?

ROME KUUSIK
vanemveebel, NATO
Kirdekorpus (MNCNE)

TOOMAS VÄLI
kolonelleitnant, NATO
Kirdekorpus (MNCNE)

Venemaa kallaletung Ukrainale on segamini paisanud pärast Teist maailmasõda tekkinud rahvusvaheliste suhete korralduse. Pärast 1945. aastat möllab Euroopas taas avalik konventsionaalne sõda, kus üks riik, omades pretensioone teise riigi suhtes, rikub rahvusvahelise õiguse norme ja mitut rahvusvahelist lepingut (eelkõige Helsingi 1975 ja Budapest 1994).

Sümboolse Helsingi lõppaktiga 1975 deklareerisid Euroopa riigid kümme rahvusvahelist põhimõtet, sh piiride puutumatuse, riikide territoriaalse puutumatuse jm. Budapesti lepinguga

1994 loobus Ukraina tuumarelvast ning USA, Venemaa Föderatsioon ja Ühendkuningriik garanteerisid Ukraina julgeoleku (sh piiride puutumatuse). Hiljem ühinesid memorandumiga ka Hiina ja Prantsusmaa. NB! Autorid ei käsitle Türgi agressiooni Küprose vastu 1974. aastal Euroopas toimunud sõjana, sest hoolimata oma ELi staatusest ja kultuurilisest kuuluvusest asetseb Küpros geograafiliselt Aasias.

DIPLOMAATILISE TASAKAALU KADUMINE

Sõltumata käimasoleva Ukraina sõja lõpptulemusest ei naasta endise olukorra juurde tõenäoliselt mitte kunagi. Vähemalt mitte sellisel kujul, nagu see siiani eksisteeris. Venemaa Föderatsioon on jõujooni selleks lihtsalt liiga palju painutanud. Liialdamata võib nentida, et maailmas on toimunud viimase aasta-kahe jooksul nii mõnigi suur ja olulise tähendusega paradigmanuutus.

Esmalt on meie NATO liitlased aru saamas meie idanaabri tõelistest ambitsioonidest. Vene ambitsioonid ei ole enam ainult NATO idatiiva riikide mure. Erinevalt varasemast sõnastab uus, 2022. aasta NATO strateegiline kontseptsioon üheselt: „Venemaa Föderatsioon on kõige olulisem ja otsesem oht liitlaste

julgeolekule ning rahule ja stabiilsusele Euro-Atlandi piirkonnas.“

Teisalt on Hiina Rahvavabariik alustamas ettevaatlike sammudega üleminekut hiilivalt taktikalt jõulistele ning kindla retoorikaga sööstudele oma mõjuvõimu suurendamiseks ja kehtestamiseks maailmas. Tsiteerides veel NATO 2022. aasta kontseptsiooni: „Hiina Rahvavabariigi ambitsioonid ja survepoliitika on väljakutse meie huvidele, julgeolekule ja väärtustele.“

Venemaa poliitiline ladvik käsitleb NATO heidutust ja laienemist eksistentsiaalse ohuna: tema „pehme mõju“ endistes satelliitriikides on kadumas.

Kuni 2022. aastani oli NATO suhtunud täiemahulise sõja puhkemise võimalusse Euro-Atlandi piirkonnas mõne tõsiseltvõetava vastasega (nn *peer enemy*) pigem konservatiivselt ning teinud sellest tingituna ka ettevaatlikke valikuid idatiiva heidutusmeetmete väljatöötamisel. Rõhk on olnud terrorismivastasel võitlusel ja kriisihaldusoperatsioonidel (näiteks IFOR, KFOR, ISAF jt). Suure sõjalise konflikti puhkemist Euroopas peeti ebatõenäoliseks alates 1990ndatest.

Nüüdseks on suurem osa NATO liikmesriikidest jõudnud arusaamisele, et senised rahuagssed meetodid ja tegevused – alates eri taseme staabiõppustest, pidevast NRFi moderniseerimisest, lõpetades pidevalt toimuvate julgeolekuteemaliste konverentsidega – ning üksikutel Euroopasse laiali

paigutatud maavägede üksustel põhinev poliitiline heidutus ei ole potentsiaalsete vastaste jaoks enam usutatav.

Sõjaliselt on vaja rohkem. Ja seda rohkemat on hakatud aegamööda ka tegema. Kui tuua paralleeli spordimaailmaga, võib väita, et meie silme ees on lahti rullumas lugu, kuidas endisest tippsportlasest (külma sõja aegne pidevas sõjalises valmisolekus NATO), kes ennast pärast tippsportdist tagasitõmbumist aeg-ajalt üksikute tiitlivõistluste jaoks tippvormi „pumpas“ (erinevad rotatsioonide baasil toimunud sõjalised operatsioonid), on saamas eeskujulikult treeniv sportlane, kes on aasta läbi oma parimas vormis (ettevalmistatud plaanid ja valmisolekus üksused) ning valmis iga võistlusel kõige kõrgema koha eest heitlema.

Selleks, et paremini mõista, millises olukorras NATO organisatsioonina hetkel on, tuleks teha kõrvalpöige ning vaadata, millised on juba realiseerunud ja potentsiaalsed ohud, millega meil tuleb lähitulevikus silmitsi seista. Ennetavalt võib öelda, et ehkki mõnevõrra aeglase stardiga, on NATO hakanud praeguseks revideerima ümbritsevat olukorda, tegema sellest õigeid järeldusi ja kõige olulisemana, NATO on asunud tehtud järelduste põhjal adapteeruma vastavalt teda varitsevatele ohtudele. Alanud on uus transformatsioon? Seekord ei vähendata sõjalisi võimekusi, vaid vastupidi, neid üritatakse pärast külma sõja lõppu toimunud demilitariseerimist taas luua.

LÕKSUS KARU „SÕJAMÕIRGED“

Venemaa suhted NATOga on keerulised. 1990ndatel toimus niivõrd-kuivõrd kahepoolne koostöö. 1999. aasta Kosovo konflikt tekitas suhetesse esimesed mõrad. Putini võimuvvertikaali tugevnemise järel oli esimeseks ohtlikuks vahepalaks 2008. aasta Gruusia. See tõi kaasa reaalselt NATO kontseptsioonide koostamise Baltikumi ja Poola kaitseks. 2014. aasta Krimm ja Ukraina sundisid NATOt astuma juba konkreetseid samme. Esmalt sai taas

hoo sisse kaitseplaneerimine ja alustati nn heidutusmeetmega. See tõi kaasa 2016. aastal esmakordselt pärast külma sõda alalises valmisolekus olevad ja operatsioonialale siiratud NATO maaväe üksused nelja pataljoni taktikalise grupi näol (nn eFP pataljonid).

2022. aastal alanud Ukraina-vastane sõda on NATO vastumeetmeid veelgi suurendanud. Kaitseplaneerimine ei ole enam abstraktne. Brüsseli tippkohtumise järel on loodud täiendavad pataljonisuurused üksused NATO lõunatiival ja on langetatud otsused kasvatada olemasolevad pataljonid brigaadisuurusteks üksusteks. Venemaa poliitiline lavvik käsitleb NATO heidutust ja laienemist eksistentsiaalse ohuna: tema „pehme mõju“ endistes satelliitriikides on kadumas.

Venemaa ambitsiooni oma lähiümbrust kontrollida võib seletada mitme põhjusega. Alates geograafilisest seletusest – Ida-Euroopa lauskmata ei võimalda kaitsta Vene tuumikalasid ja see sunnib riigi piires puhvertsoone looma (Tim Marshall oma poliitgeograafia raamatutes) – kuni keeruliste geopoliitiliste ja ideoloogiliste konstruktsioonideni (Aleksander Dugini geopoliitilised „teooriad“).

20. sajandil võime nentida, et Venemaa seisukohast on totalitaarse riigi riiklik-rahvuslik huvi (näiteks deržavaa-ideoloogia) alati kaalukam kui mistahes rahvusvahelise õiguse normid.

Jättes kõrvale juba tehtud Venemaa (sõja)kuriteod ning keskendudes tulevikule, tuleb NATO-l analüüsida edasisi võimalikke ohte. Tuleb küsida, mida Venemaa veel suudab. Palju on Venemaal veel ressursse alles? Venemaa on kaubamärgina ennast alati esitlenud kui superriiki, globaalset suurjõudu ja otsustajat. Olles Teise maailmasõja võitjate hulgas, tuumariik ja ÜRO Julgeolekunõukogu alaline liige, kunagise nn Teise Maailma juhtriik, võib sellest ihalusest aru saada. Arvude keeles, kõrvutades nende soovmõtlemist arvudega reaalsest maailmast, saame aru selle mõttelaadi ekslikkusest.

Maailmapanga andmetel elas Venemaal 2021. aasta seisuga umbkaudu 143 miljonit inimest, mis annab neile maailma arvestuses praegu 9. koha. Kuid arvestades, et tegemist on vananeva ja väheneva rahvastikuga riigiga, kelle selja taga on enamasti kiire rahvastikus kasvuga riigid nagu Mehhiko, Etioopia ja Kongo, on ainult aja küsimus, mil Venemaa ei ole maailma kümne suurema rahvaarvuga riigi hulgas. Juba 2000ndatel prognoosis ÜRO Arenguprogramm, et 2050. aastaks kahaneb Venemaa rahvastik 143 miljonilt 116 miljonile. Must stsenaarium nägi ette isegi rahvaarvu langemist alla 100 miljoni. Võib kindel olla, et ka Venemaa võimulad- vik sai trööstitust perspektiivist aru juba aastaid tagasi ja vastavalt sellele hakati ka võimalikke lahendusi vaagima.

Majanduslikku võimet kirjeldab kõige paremini ehk fakt, et „suurriigi“ rahvuslik kogutoodang on enam-vähem võrdne BENELUXi riikide omaga, kus kokku elab umbes 28 miljonit inimest.

MAAILMA SUURIMA PINDALAGA RIIK, KUS PUUDUS OSKUSTEGA JA HARITUD INIMESTEST

Kuid oma 17 miljoni ruutkilomeetriga ollakse konkurentsilt maailma suurima pindalaga riik: seega võiks nentida, et riik on SUUR, aga mitte nii suur rahvas. Poliitilise ambitsiooni ja tegelikkuse on USA konservatiivist senaator John McCain tabavalt kokku võtnud lausega: „Venemaa on tuumarelvaga bensiinijaam, mis teeskleb olevat riik.“ Ja selles osas oli tal õigus: Venemaa on maavaradelt üks rikkamaid riike maailmas, omades mõeldamatust koguses naftat, gaasi, väärismetalle ja -kive ning haruldasi ja tänapäeval järjest nõutumaid muldmetalle. Kuid seejuures tunneb Venemaa karjuvat puudust kõige olulisemast ressursist: oskuslikust ja haritud inimesest. Selleks, et säilitada maailmaareenil tõsiseltvõetav positsioon, on Venemaal vaja hädasti juurde kvaliteetset inimressurssi ning paraku tundub, et selle ressursi hankimiseks eelistati toimiva

ühiskonna ülesehitamise asemel kiirteed, allutada enda tahtele juba olemasolev inimmass.

Kui sõna „küüditamine“ tundus olevat ühe pisikese rahva ajalooline valus mälestus, siis praegu oleme tunnistajaks, kuidas 21. sajandi Euroopas röövitakse tuhandete kaupa inimesi (eriti lapsi) ja asustatakse teise riiki ümber. Krimmi okupeerimine andis Venemaale lisaks 1,5 miljonit inimest, kunagise NSVLi tööstuslikult arenenud Ida-Ukraina allutamine annaks lisaks u 10 miljonit inimest. Selle ressursi suurendamise nimel ollakse valmis ohverdama ligi tuhat sõdurit ööpäevas sõjas Ukraina vastu. Kuid eesmärk pühendab abinõu ja nii on globaalsete mõõtmetega inimröövi läbiviimiseks üles ehitatud maailma mõistes üpris märkimisväärsed relvajõud ning teiste suurriikide heidutamiseks hiiglaslik tuumaarsenal. Ukraina sõja näitel tundub siiski, et üldise kõikvõimsuse meemi ja võitmatu armee nimel on Venemaa pokkerimängijate tasemel suurejooneline bluffija, mis on tänu propagandale („Vene relvad on parimad maailmas!“) ära võlunud ka paljud hinnatud sõjanduseksperdid.

Venemaad ei saa samas kunagi alahinnata. Kui otsus on vastu võetud, siis rakendatakse sinna senikaua ressursse, kuni vastane on välja kurnatud või Venemaal toimub drastiline muutus. NATO jaoks on Venemaa jätkuvalt kõige lähem ja tõenäolisem oht, millega peab igal juhul tõsiselt arvestama ning võimalikeks olukordadeks hoolikalt valmistuma. Ukraina kaotused ei ole vähendanud imperialistlikke ambitsioone, ja seda just endiste NSVLi liiduvabariikide suhtes. Kõige mustema stsenaariumi korral, kus hullunud riigipeal enam häid valikuid ei ole, võib diktaatori ainus võimalus oma rahva jaoks võitjana ajalukku minna olla ülejäänud maailma jaoks pisut apokalüptilist laadi.

Putinile ja tema võimuvertikaalile on praeguseks üpris selge, et nende juhtimise all Venemaal sellisel kujul tagasiteed rahvusvahelisele areenile enam ei ole.

Isegi kui peaks tekkima diktaatorile paraketikõlbulik järglane, on Venemaa riigina oma poliitilise ambitsiooni, majanduse ja elutingimuste osas aina enam liikumas pigem hiiglasliku Põhja-Korea mudeli suunas.

HIINA: PEHME PANDA VÕI TÕRE DRAAKON?

Hiina oli Keskriik ja see peegeldub varjatud kujul ka tänapäeval, kus „keskriiki“ (*Zhongguo*) tähistavate, pea 3000 aastat vanade hieroglüüfide mõte on mitmedimensiooniline. St riik ei ole mitte ainult ümberkaudse „hiilgav“ kontrollija, vaid ka Taeva ja Maa ühendaja. Sellega haakub ka mõiste „taevaalune“ (*tianxia*), kus ühist üliriiki valitseb „taeva tahte“ alusel keiser ehk „taevapoeg“. Ilmselt kunagise keisririigi aegsele han-hiinlasele oleks arusaamatu, miks keisrit tänapäeval Kommunistliku Partei esimeheks nimetatakse.

2022. aasta NATO strateegilises kontseptsioonis toodi välja Hiina pahatahtlikud hübriid- ja küberoperatsioonid, mis suunatud liitlaste vastu. NATO silmis soovib Hiina kontrollida peamisi tehnoloogilisi ja tööstussektoreid, kriitilist taristut, strateegilisi materjale ja tarneahelaid. Sellised väited tekitasid Hiinas loomulikult vastukaja. Hiina vaatevinklist oli tegemist külma sõja mentaliteediga, provokatsiooni ja alusetute süüdistustega.

Sõjalise ohuna Hiinat veel 15–20 aastat tagasi ei nähtud. USA analüütikud pidasid pigem tehnoloogiliselt arenenud Jaapanit tõenäoliseks rivaaliks Kagu-Aasias. Kuid nüüdseks on olukord muutunud ning mure Hiina pärast paisunud sedavõrd akuutseks, et selle vari kummitab arenenud maailma iga nurga taga. Hiina laienemine Lõuna-Hiina merel (asustamata saared muutuvad asustatud tugipunktideks Hiina lipu all) ja erinevad vaidlusalused saarestikud mõjutavad lisaks regioonis laiemalt Jaapanit, Lõuna-Koread, Filipiine, Malaisiat, Vietnami ning teevad rahutuks ka Indoneesia ja Austraalia.

1,4 miljardi elanikuga kommunistliku Hiina majandus on viimase paarikümne aasta jooksul astunud penikoorma sammu-dega maailma pingereas üles. Praegu jääb Hiina majandus veel alla ainult USA omale ning sedagi napilt, tingituna peamiselt Covid-19ga seotud mastaapsetest ja null-tolerantsiga piirangutest viimase kolme aasta jooksul. Majanduseksperdid ennustavad, et järgmise kümne aasta jooksul saavutab Hiina majandus taseme, mis on võrdne USA ja ELi majanduse summaga. Kasvav jõukus niivõrd suures riigis pole mõjutamata jätnud ka ambitsiooni oma mõjuvõimu osas globaalsel areenil.

Hiina on viimase 15 aasta jooksul keskmisele maailmakodanikule märkamatult investeerinud kolossaalseid summasid Aafrikasse (lõviosa seal viimastel aastatel ehitatud teedest või sadamatest on Hiina rahastatud), Lõuna Ameerikasse, Lähis-Idasse ja Kagu-Aiasiasse. Kasutades teinekord väga keerulisi skeeme, on investeeritud märkimisväärseid summasid erinevatesse projektidesse ka ELi riikides. Üheks markantseimaks näiteks võib pidada Duisburgi linna Saksamaa lääneosas, mitte väga kaugel Hollandi piirist. Reini kaldal asuva endise söe- ja terasetööstuse linnana tuntud Duisburgis asub Euroopa üks suuremaid jõesadamaid ning tänapäevaks kuulub see peaaegu eranditult Hiina ettevõtetele. Linnas on end sisse seadnud umbes 2 miljonit hiinlast (NB! tegemist ei ole trükiveega) ning linn on hiinlaste jaoks olulisem sihtkoht kui ükskõik mis teine suurlinn Euroopas.

Hiina ise on looduslike energiaallikate osas suhteliselt vaene riik, sõltudes suuresti impordist, mis mängib üliolulist rolli majanduskasvu säilitamises. Hiina piires (sh ka Uiguurias ja Tiibetis) võib leida aga ELi ja arenenud maailma rohepöördeks väärtuslikke muldmetalle. Hinnanguliselt 30 protsenti kogu maailma looduslikest muldmetallivarudest on Hiinas. Nii võib Hiina tulevikus koos tehnoloogia arenguga tõusta ülioluliste maailmavarade eksportijaks ning sarnaselt Venemaa gaasi- ja

naftapoliitikaga kasutada haruldasi muldmetalle relvana oma huvide läbisurumiseks rahvusvahelisel areenil.

Hiina mõju NATO-le ei piirdu kindlasti ainult „pehme jõuga“. Majandusliku võimu näitamise kõrval on üha rohkem hakatud tegelema ka relvajõudude võimsuse demonstreerimisega. Isikkoosseisu arvult ollakse juba praegu konkurentsituult kõige suurema armeega riik maailmas. Koguvõimsuselt jäädakse eelkõige tehniliselt veel USA armeele ilmselt alla, kuid see tasakaal on lähima kümne aasta jooksul muutumas. Siin mängib endiselt suurt rolli tööstusspionaaž. Hiina kopeerib kõike alates riietest ja ehetest ning lõpetades relvasüsteemide ja tehnoloogiatega.

Majanduseksperdid ennustavad, et järgmise kümne aasta jooksul saavutab Hiina majandus taseme, mis on võrdne USA ja ELi majanduse summaga.

On keeruline hinnata, kui mitu protsenti NATO sõjalisest võimekusest on seotud USAga, kuid selge on see, et teatud kategooriates (strateegiline transport, erineva taseme raketisüsteemid, droonid, õhuülekaalu saavutamiseks vajalikud vahendid, tuumarelvad, laevastik, kosmosevõimekus) annab USA enamiku NATO võimekusest. Hoolimata NATO alusdokumendi geograafilistest piirangutest (Põhja-Atlandi ookean Vähi pööriljoonest põhjas ja liikmesriikide territooriumid), kaasab USA konflikt Hiinaga (Taiwan) ühel või teisel moel NATO. Kas siis liikmesriigid

bilateraalset koalisioonis koos USAga otseses sõjategevuses või organisatsioonina teistes domeenides, näiteks küberoperatsioonides. Ja praegu on USA-Hiina vastuolud Lõuna-Hiina mere lennukeelutsoonide osas väga tõsised.

RAHUTU MAAILM, RAHUTUD ÜHISKONNAD

Kas maailmas on rohkem rahu või sõda, on tulise teadusliku diskussiooni objekt. Sotsioloogia rajaja Pitirim Sorokin leidis igatahes, et enamik maailma riike (Venemaa, Inglismaa, Saksamaa jne) on viimase tuhande aasta jooksul olnud rohkem sõjas kui rahu. Maailm on pigem rahutu kui rahulik koht. Konfliktide põhjused on erinevad, alates usulistest vastuoludest (judaism versus sunniitlus versus šiaad versus hinduistid jne), ressurssidest (Kolmandas Maailmas eelkõige haritav maa ja vesi), ideoloogiatest (hutu natsionalism, suurevene šovinism), koloniaalpiiridest tulenevad (miljonilised rahvad, kes elavad eri riikides, nagu kurdid, puštud) jne. Ja potentsiaalseid konfliktiallikaid on kõikjal. Lisaks Hiina-Taiwani vastasseisule on India ja Hiina suhted keerulised. Seega Austraalia vaatab murega põhja suunas. Pakistan ja India on pidanud omavahel neli avalikku sõda. Saudi Araabia ja Iraani suhted on keerulised: Iraan toetab Jeemeni šiaa hõime, kes ründavad sunnidest Saudi Araabia naftarajatisi. Jokkeriks Lähis-Ida pokkerilaul on ka võimalik tuumariik Iisrael. Kõikidele Aafrika mandril asetleidnud konfliktidele ja kodusõdadele tuleks pühendada terve raamatute sari. Mõlema Sudaani vastastikune kemplemine või kodusõjad ei ületa Eestis isegi enam uudiskünnist.

Kaudselt on NATO liikmesriigid osalenud või seotud mitmete maailmas toimuvate konfliktidega. Prantsusmaa üritab Mustas Aafrikas tekkivaid konflikte kollektiivselt summutada. Aafrika konfliktides on osalenud ka Eesti, tagades julgeolekut Malis ja Kesk-Aafrika Vabariigis. Nii toetati kahepoolse koostöö raames oma head

liitlast Prantsusmaad. Türgile teevad muret Süüria, Liibüa ja Kaukasus. Kuid alates 1990ndatest on NATO tervikuna olnud seotud Lääne-Balkaniga (Serbia, Kosovo), Lähis-Idaga (Afganistan, Iraak, Süüria, Liibüa) ja laiemalt rahvusvahelise terrorismi vastase võitlusega. Ainus kord, kus artikkel 5 kasutusele võeti, oli seotud al-Qaida rünnakuga USA vastu, mille järel alustati operatsiooni Active Endeavour Vahemerel. New Yorgis kaksiktornid hävitanud terroristliku rünnaku järellaietused kestavad maailmas siiani. DAESH Lähis-Idas tundub olevat löödud, kuid islamifundamentalistid jätkavad oma tegevust teiste nimede all mujal Aasias ja Aafrikas. Täieliku anakronistliku vahepalana osales NATO ka piraadivastastel operatsioonidel India ookeanis. Tulevikku silmas pidades peab NATO (sh ka Eesti) jälgima vastasseise kogu maailmas, millega ühel või teisel viisil on seotud mõni tema liikmetest, sest need võivad ühel päeval ootamatult saada kogu NATO vastasseisuks.

Lisaks eespool loetletud väliste ohtudele oleks lühinägelik jätta tähelepanuta kõik organisatsiooni seestpoolt õonestavad ohuallikad nii NATO kui ka teistes läänemaailma ja läänelikku mõtteviisi ühendavates organisatsioonides. NATO kui organisatsioon on olnud 1995. aastal tunnistajaks olukorrale, kus üks tema suurimaid liikmeid Türgi oli valmis lahendama relvadega territoriaalset vastuolu väiksema naaberriigi Kreekaga. Meie liitlaste dispuudile piiri tõlgendamisest ei ole lihtsat lahendust. Lisaks on Türgi mängimas osavat topeltmängu, aidates ühest küljest küll Ukrainat, kuid deklareerides samal ajal selgesõnaliselt häid suhteid Venemaa praeguse võimuga, rääkimata tingimuste seadmisest nii nüüdsele NATO liitlasele Soomele kui ka Rootsile allianssi pürgimisel. NATO ja ELi liikmesriigi Ungari peaminister toetab avalikult Putini sõda Ukraina vastu, blokeerib ELis järjekindlalt ELi abipakette Ukraina jaoks ning süüdistab kogu läänemaailma silmakirjalikkuses.

Väärtuste konflikt ei seisne ainult NATO liikmesriikide vahelistes hõõrdumistes. Riigisisised probleemid võivad mõjutada NATOt laiemalt. Viimase 15 aasta jooksul on lääneriikides toimunud terve rida valimisi, kus hinge kinni hoides jälgitakse järjekordset olelusvõitlust liberaalse ja paremäärmusliku maailmavaate vahel. Siiani on suutnud esimene neist enamasti peale jääda, kuid mitte alati.

Kas NATO liikmesriikide elanikkond jagab neidsamu muresid, mida NATO poliitilisel tasandil deklareerib? Ühiskonna sidususe indikaatoriks on kasvõi suhtumine relvajõududesse. Paljudes liikmesriikides on suuri probleeme relvajõududes värbamisel. Liberaalne, vaba kasvatusesega ühiskond ei ole relva kandev ühiskond. Neid, kellel on tung laigulise riietuse, vaba looduse raskuste ja relvade järele, peetakse pigem automaatselt paremäärmuslasteks. Sirguvat põlvkonda kasvatatakse vägivallatult: agressiivsus on allasurutud ja seda näeb ainult läbi helendava ekraani. Digimaailma „üksarvikud“ globaliseerunud maailmas on uuele generatsioonile omasemad kui teenistus relvajõududes. Teisalt on see ka võimalus: kõrgtehnoloogia ei ole tulevastele potentsiaalsetele sõduritele võõras.

Isegi suur kaitsetahe ei taga üksmeelt. Nursipalu harjutusvälja ja keskpõlvüooni laienemine on siinkohal täiesti kohane näide selle kohta, kuidas NATO liikmelisusest tulenevad vajadused on konfliktis nii kohalike elanike kui ka laiemalt „mitte minu tagaõues“-meelsuse ja rohelise maailmavaatega. Nii Venemaa kui ka Hiina kasutavad seesuguseid konfliktiallikaid suurima heameelega ära, täpselt nagu NSVL tegi seda tegi külma sõja ajal ülemaailmset rahuliikumist „edendades“. „Vastasmeeskonna“ infooperatsioonide neutraliseerimine on tõsine väljakutse, säilitamaks NATO liikmesriikide ühiskonna kerksust. Seda olukorras, kus infoühiskond soosib igasuguste hullumeelsete vandenõuteooriate ja küsitavate ideede plahvatuslikku levikut.

NATO organisatsioonina peab oskama ka lähitulevikus osavalt vältida organisatsioonisiseseid polariseerumisi. Nii nagu 1970ndatel (Ühendkuningriigi ja Islandi vahelised nn tursasõjad) või 1990ndatel (Kreeka-Türgi). Kui ELi institutsioonides on see paratamatult osa poliitika olemusest, siis NATOs, kus ühised arusaamad on palju olulisemad, saab selliste ohtude maandamisest väljakutse.

VÕIDUJOOKS RESSURSSIDE PÄRAST

Kui eelmises lõigus mainitud konflikte võib suuremal määral pidada kas väärtuspõhisteks või maailmavaatepõhisteks, siis kaugemale tulevikku vaadates pole välistatud, et jõutakse tagasi sõdade aega looduslike ressursside pärast. Varjatud võidujooks, jaht veel omanikuta maavara-dele ei ole 19. sajandi koloniaalvallutuste igand, vaid lakkamatu protsess. Kõik me oleme harjunud kuulma toornaftast, maagaasist ja nendega seotud toodetest, sest rohkemal või vähemal määral puudutab see meid kõiki. Kuid aja jooksul hakkab muutuma ressursside liik, mille pärast võitlema hakatakse. Ühest küljest mõjutab seda rahvastiku kiire kasv (teadlaste hinnangul kerkib maakeral elavate inimeste arv järgmise 15–20 aasta jooksul 11 miljardini) ning teisest küljest tehnoloogia ülikiire areng.

Rahvastiku kasv tekitab oluliselt suurema nõudluse ja sellega koos ka keskmise eurooplase jaoks täiesti iseene-estmõistetavate tarberessursside – puhas vesi, puhas toit, puhas õhk ja elukeskkond ning isegi ehituses kasutatav liiv – defitsiidi. Tehnoloogia kiire areng ja keskkonnasõbraliku elukeskkonna poole liikumine toob endaga ilmselt kaasa muutused enimtarbitavate maavarade tüübi osas, ilmselt väheneb järgmiste aastakümnete jooksul vajadus naftatoodete ja gaasi ning ka mõnede metallide järele märgatavalt, samal ajal tõuseb kõikide nende maavarade roll, mis aitavad kaasa tehnoloogia arengule ning kiirelt kasvava inimkonna toitmisele.

See omakorda võib aga tekitada nõudluse selliste maavarade järele, mida tänapäeval veel väga perspektiivikaks ei peeta, ja selliseid maavarasid võib ehk isegi Eestis leida. Teadmine selle kohta, mida Eesti maapõu endas peidab, on geoloogide arvates lünklik. Spetsialistide vihjetele, et Virumaa fosforiidimaardlaid oleks vaja lähemalt uurida, on avalikkuses reageeritud ühemõtteliselt. Selles, et konkurents erinevatele looduslikele ressursidele kasvab, pole kahtlustki, küsimus on vaid, milleni see võib viia riikidevahelises suhtlemises. Rääkides veel jaotamata territooriumist maailmas ja sellega ühes ka jaotamata ressursidest, on peamiselt kõne alla Põhja-Jäämeri ja Antarktika.

Sõjapidamise olemus ei ole muutunud. Tehnilised vahendid annavad loominguilistele barbaritele uusi võimalusi.

Need on territooriumid, mis on globaalse soojenemisega kaasneva jää sulamise tõttu muutunud üha ahvatlevamaks varasalveks maailma suurriikidele. Kui Venemaa, USA ja Kanada vahel on käinud võidujooks neis paigus aastaid, siis viimastel aastatel on hakanud selget huvi ilmutama ka Hiina, kes on loonud uue põhjapolaaralade poliitika. Hiina on hakanud määratlema end Arktika-lähedase riigina. Arktika poliitika raames on Hiinal plaan rajada kaubatee Euroopasse mööda Põhja-Jäämerd, kasutades selleks ära ka näiteks tulevikus valmivat Rail Balticu infrastruktuuri.

Seega võib Rail Balticust saada tulevikus ülioluline lüli, transportimaks eluks

vajalikke ressursse (näiteks puhast Eesti joogivett) ülerahvastatud ja saastatud piirkondadesse. Selge on see, et mingisugused konfliktid on sellesse olukorda juba sisse kirjutatud ja mõistlik oleks nendeks ka valmistuda.

UUED SÕJAD VÕI VANAD SÕJAD?

Sõjanduse areng on alati oportunistlik. Oma vastase surmavaks mõjutamiseks sobivad kõik hetkel kasutusel olevad vahendid ja meetodid. Rikkad riigid toetuvad siinkohal sõjatööstuse tootangule ja vajadusel lasevad ka üksikut snaiprit mošee minaretis Hellfire raketiga. Vaesemad riigid ja mitteriiklikud huvi-Grupid peavad kombineerima piltlikult öeldes Aliexpressist tellitud vahendeid kodukeemia, -elektroonika, -sidevahendite ning rohke innovaatilise mõtlemisega. Lõhkeaineid täis tuubitud mootorpaat (USS Cole 2000. aastal Adeni lahel) või kaluripaadilt salaja veesatud „rumal“ meremiin (USS Samuel B. Roberts 1988. aastal Pärsia lahel) võib tõsiselt kahjustada miljoneid maksnud lahingulaeva. 500 kilo lämmastikväetist kombineeritud algelise surveplaadiga muudab ka moodsaima soomusmasina rusuhunnikuks. Võimas signaalluure ei suuda segada või pealt kuulata tavalist telefonikaablit või käskjalga.

Hoolimata vahepealsest hübriidsõja-vaikumusest on kogu maailm taas liikumas aeglaselt, kuid kindlalt traditsioonilise konventsionaalse sõjapidamise poole, mida toetavad kõrgtehnoloogia ja hübriidsed meetodid. Seejuures ollakse valmis võimalusel kasutama kõiki vahendeid ebatraditsiooniliselt peamise operatsioonitandri toetamiseks. Piltlikult on olukord nagu Teises maailmasõjas, kus konventsionaalsed üksused sõdisid tollase tipp tehnoloogiaga geograafilistes murdepunktes (Normandia, Kurski kaar) ja kõrvalsuundadel kasutati hübriidsõja meetodeid (partisanisõda Jugoslaavias, kindral Wingate Birmas). Avalik konventsionaalne sõda on praegu Ukrainas,

avalikud hübriidsõjad Etioopias, Sudaanis, Mustas Aafrikas, Birmas, Afganistanis.

Sõjapidamise olemus ei ole muutunud. Tehnilised vahendid annavad loomingu-listele barbaritele uusi võimalusi. Kuigi konventsionaalses sõjapidamises on operatsiooni planeerimise või läbiviimise põhimõtted jäänud enamjaolt samaks, siis võrreldes minevikuga toetab seda järjest rohkem terve hulk kõrgtehnoloogilisi lahendusi. Kaitset pakkuvaid rajatisi (näiteks kaitsekraav koos pettepositsioonidega) kaevatakse oma positsioonide kindlustamiseks endiselt. Samuti nagu kasutatakse massiivset kaudtuld rünnaku ettevalmistamiseks, kuid vahendid, millega vastase liikumist pioneertõkete ees jälgitakse või kaudtuld juhitakse, on ajas kardinaalselt muutunud. Ei ole mitte ebatavaline olukord, kus paiknemisala monitoorimisel on põhiline roll õhus hõljuval droonil, mitte sõduritest koosneval patrullil.

Armeenia ja Aserbaidžaaani sõda Karabahhias andis väikese sissejuhatuse „droonide sõtta“. Nüüdseks pea poolteist aastat kestnud Ukraina sõjas oleme näinud, kuidas erinevad mehitamata liikumisvahendid on muutunud sõjaliste operatsioonide läbiviimisel asendamatuteks kaaslasteks. Ja väga tihti ei ole tegemist militaarsel otstarbel valmistatud vahenditega, vaid kaubanduses vabalt saada olevate laiatarbetoodetega. Pidevalt areneva tehnoloogia ja ebaharilike lahenduste suurem kasutamine lahinguväljal paneb täiesti uude olukorda ka militaartechnoloogia ja -teaduste edendajad. Ukraina sõda on näidanud, et mõni efektiivne sõjapidamisvahend või -meetod võib aeguda kõigest kuudega. Tanki kui lahinguvälja kuninga kuvand on Ukraina sõja jooksul mõranema hakanud, kuigi algavate pealetungioperatsioonide käigus on lääne tehnikal võimalus seda trendi taas revideerida. Edu kindlustamiseks on vaja pidevalt katsetada uusi lähenemisi, sest ka vastane on aktiivne ja surub peale oma tahet. See kõik sunnib

militaartechnoloogiat arendades vaatama üha kaugemale horisoni taha ning olema järjest innovaatilisem, vastasel juhul on oht arendada tehnoloogiat üleelise sõja jaoks.

MASS, AEG JA TEHISMÕISTUS

Tehnoloogilist mahajäämust võib loomulikult korvata ka massi või tuima järjekindlusega (aeg ja võitlustahe). Massi rakendamise näiteid Ukrainast on mitmeid. Venemaa suurtükide sihtmärgid on pigem suured maa-alad, kuhu planeeritult koondatakse kõik olemasolev tulejõud. Tulemuseks Esimese maailmasõja kuu- maastik. Tulenevalt laskemoona nappusest laseb Ukraina suurtükivägi mõnekümne-meetrise täpsusega, juhtides tuld reaalajas kümnete erinevate droonisüsteemidega. Bahmuti all on Vene relvajõud inimmas-siga rünnanud ligi kümme kuud kaitsel olevaid ukrainlasi. Hinnanguliselt on Venemaa ohverdanud 25 kilomeetri läbimiseks u 30 000 sõdurit (ehk ühe rindekilomeetri läbimine tähendab pataljoni hävimist). Siiski on see näide pigem erand ja üldine suund läänemaailmas on selgelt automatiseeritud ning väiksema inimres-sursiga sõjapidamisele orienteeritud.

Kuidas taltsutada aega? Erinevad luuresüsteemid sümbioosis tehisintellek-tiga võivad aidata vaatele-oriinteeri-otsus-ta-tegutse-tsükli (VOOT) potentsiaalsest vastasest kiiremini otsuseid langetada. Tehisintellekt siiski ei suuda asendada kogu luuretsükli. Kui Venemaa luureor-ganid kasutavad vana head trükimasinat, hävitavad kasutatud trükimasinalindid ja väljatrükk on ainult mõnes eksemplaris, siis tõeliselt väärtusliku lekke võimalus on ainult järgmine „Mitrohhi arhiiv“. Igasugused uuriva ajakirjanduse kogutud „lekked“ on ilmselt osa totaalsest puru silma ajavast petukampaaniast.

Üha rohkem räägitakse tehisintel-lekti tulekust lahinguväljale ning selle võimalikust mõjust sõjapidamisele. Tehisintellekt võimaldab tohutute andmehulkade töötlust, mis võimaldab

otsuse vastuvõtmisprotsessi tõhustada ja kiirendada. Tehisintellekti saab rakendada autonoomsete süsteemide opereerimiseks. Robotika kombineerimine tehisintellektiga sõjategevuse toetamises on arenenud lääne tulevik. Autonoomne drooniparv iseseisvalt olukorda jälgimas ja võimalikku vastast ründamas ei ole enam „Matrix“ filmi ulme, vaid lähitulevik. Kuid tehismõistuse rakendamisel tekivad omad piirangud. Eelkõige eetilised dilemmad tehisintellekti rakendamisel täisautonoomsete relvasüsteemide käitlemisel. Eetika kindlasti ei sega autoritaarseid režiime Hiinat, Iraani või Venemaad. Kuid Isaac Asimovi kolm „robotika seadust“ jäävad lääneriikides tõenäoliselt kehtima. Ehk: tegutsedes elavjõu vastu, ei võta tehisintellekt otsuseid vastu iseseisvalt, ükskõik kui täpsed on lahingureeglid (*rule of engagement* – ROE) tema tehisajus.

NATO peakorteri ja rahvusvahelise staabi igapäevase töö eesmärk Brüsselis on saavutada kõiki rahuldavaid kompromisse 31 liikmesriigi vahel sadades ja tuhandetes dokumentides.

Tundub, et lääneriigid (sh NATO), keskendudes muu hulgas küber- ja kosmosedimensioonile, kipuvad unustama traditsioonilised massihävitusrelvad. Keemiliste ründeainete kasutamine sõjalisel otstarbel on vähearenenud riikides (Iraak Saddami ajal, Süüria tänapäeval) pigem tavapärane kui erandlik. Venemaagi eksperimenteerib narkootiliste gaaside ja bioloogiliste mürkidega, mille kasutamine

erioperatsioonides (Nord-Osti pantvangidraama, Salisbury „turistid“ ja Navalnoi aluspesu) on õhkõrn balansseerimine erinevate rahvusvaheliste konventsioonide piiri peal.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et sarnaselt tsiviilelu näidetega võtab tehnoloogia aja jooksul üha rohkem funktsioone inimeselt üle ka lahinguväljal ja sõjapidamises. Kuid droonid ja arvutid (sh AI) ei ole enam USA vahend lahinguväljal domineerimiseks. Vastavalt oma võimalustele kasutavad neid kõik. See omakorda aitab väiksematel riikidel tasakaalustada vahet suurematega, tugevdades oma armeed tehnoloogia abil, kuid muudab sõjapidamise haldamise ilmselt oluliselt keerulisemaks. Hoolimata tehnoloogia võidukäigust lahinguväljal, uutest sõjadimensioonidest ja targast sõjapidamisest, mis aitavad lahinguid võita, tuleb tõdeda, tuginedes eelkõige ISAFi operatsioonile, et „saabas maas“ (*boots on the ground*) jalavägi on see, mida endiselt on vaja. Kui territooriumi füüsiliselt ei kontrollita, leiab vastane võimaluse oma tegevusvabaduse tagamiseks.

KUIDAS REAGEERITAKSE? KAS PABERTIIGRIST PÄRIS TIIGRIKS?

Lühike vastus: „Töö käib!“ Nii poliitilisel kui ka sõjalisel tasandil. NATO peakorteri ja rahvusvahelise staabi igapäevase töö eesmärk Brüsselis on saavutada kõiki rahuldavaid kompromisse 31 liikmesriigi vahel sadades ja tuhandetes dokumentides. Kõrvaltvaatajatele tundub sageli, et protsessid on NATOs aeglased ja hambutud. *No Action Talk Only* tundub olevat meem, millel siiski ei ole alust, kui oht uksele koputab. NATO kiirreageerimisjõud maal, merel, õhus, küberruumis ja liikmesriikide kosmosevahendite näol on valmis ja reageerivad olemasolevate ja Põhja-Atlandi Nõukogus kinnitatud ROE kohaselt. NATO-l ei ole alaliselt eksisteerivaid ühiseid relvajõude. NATO relvajõud koosnevad vastava operatsiooni tarbeks NATO käsuahelasse antud rahvuslikest üksustest. Näiteks õhuturbe (*Air Policing*)

operatsioonid või miinitõrje eskaadrid. NATO-l on teatud ühiseid võimekusi – AGS võime (RQ-4D Phoenix droonid), AWACS (Boeing E-3A luurelennukid), strateegiline transport (C-17 transportlennukid) jne. Need programmid ei hõlma kõiki liikmesriike, kuid neid võimeid on võimalik kõikidel liikmesriikidel kasutada. NATO vajalikud sideühendused tagavad vastavad sideüksused eraldi NATO agentuuri (NCSA) alluvuses.

NATO on alati säilitanud võime tekkivatele väljakutsetele kiirelt reageerida. Ukraina sõja puhkemisel aktiveeris NATO osaliselt kiirreageerimisjõud (NRF – kokku u 40 000 võitlejat) ja kõik olemasolevad kaitseplaanid ühe ööpäevaga. Erinevalt varasemast (2008 ja 2014 sündmused) ei küsitud seekord avalikkuses vast kordagi standardküsimust: „Kas olete kindlad, et Ameerika sõdurid on valmis surema Narva pärast?“

NATOs toimubki 24/7/365 reaalseid tegevusi, mis sageli on uudiskünnist ületamatult rutiinsed. NATO ühine luurevõimekus (AGS ja AWACS) teeb regulaarseid lende alliansi idatiival Venemaa tegevuse monitoorimiseks. NATO lipu all olevad mereüksused seilavad nii Lääne-, Põhja-, Vahe- kui ka Mustal merel. NATO õhukaitse (sh õhuturbe missioonidel) raamistikus reageeritakse Venemaa strateegilistele pommitajatele nii Barentsi, Põhja- kui ka Läänemerel. Uudiskünnise ületab NATO tegevus siis, kui Venemaa on üritanud provotseerida NATO lipu all seilavaid laevu või lennuvahendeid. Võib-olla et näha ROE rakendamist reaallolukorras?

NATO revideeris pärast Ukraina sõja algust oma sõjaliste üksuste ambitsiooni.

Lühidalt: rohkem lahinguvalmis üksusi kiiremas ajaraamis. Madridi tippkohtumisel deklareeriti uue sõjaliste üksuste mudeli (*New Force Model*) raames NATO uueks eesmärgiks olla valmis aktiveerima kuni kümne päevaga 100 000 võitlejat ja järgneva 10–30 päevaga täiendavalt 200 000. Kuue kuu jooksul peab NATO olema valmis välja panema 500 000

võitlejat. Siin ei ole küsimus ainult hulgas, vaid ka kvaliteedis. Olulisem muudatus eelnevaga on see, et üksuste rahvusvahelises on piiratud (st ei ole kümnest eri liikmesriigist kogutud brigaade või pataljone). Uue mudeli korral räägitakse pigem alaliselt eksisteerivatest, konkreetset määratud vastutusala ja ülesannetega rahvuslikest brigaadidest NATO lipu all. Tõenäoliselt sarnaselt olemasolevate ühisevõimetega (AGS, AWACS, strateegiline transport) võib lähikümnendil tekkida vajadus omada ka ühiseid diviisi ja korpuse taseme (õhutõrje, tuletoetus jne) alalisi üksusi.

Kas NATO revideerib ka oma sõjalise ambitsiooni taset? 2006. aastal oli eesmärgiks omada sõjalist võimekust põhimõttel kaks suurt ühendväeligi sõjalist operatsiooni (*Major Joint Operation* – MJO, kolm või enam korpust) ja kuus väiksemat (*Small Joint Operation* – SJO, tugevdatud diviisi) operatsiooni samaaegselt. Küsimus pole siinkohal mitte ainult kaitseplaneerimises (kes, kus ja kuidas), aga ka ressursside (millega ja millal) planeerimises. Avalikud allikad on ses küsimuses praegu kidakeelsed. On oluline märkida, et iga planeerimine tähendab aja- ja ajuvõime kasutamist, kuid selle juures NATO kui organisatsioon ei ole hetkel sõjas. See tähendab kriisiaja tegutsemist rahuaegses legaalses raamistikus. Mis võib olla ja on asjaosalistele sageli väga frustreriv.

UUS KÜLM SÕDA, VANAD LAHENDUSED?

Minevikus võis NATO struktuuris töötades geograafilise paiknemise alusel selgelt eristada suhtumist ümbritsevasse ohtudesse. Mida rohkem geograafiliselt läänes liikmesriik asetses, seda keerulisem oli sellel riigil isegi ametlikul tasandil aru saada idapiiri ohtude tõsidusest. Balti riigid ja Poola olid tuntud oma süngete, kuid tõepärase visioonidega Venemaa osas („Siber, nälg, GULAG ja NKVD“). Vanad NATO riigid uskusid „eksootilise kultuurse“ Venemaa kuvandit („Laika,

balalaika, Tšaikovski ja Dostojevski“). Mida põhja poole, seda vähem huvitasid NATO liikmesriiki Vahemere pagulased ja terrorism. Praeguseks ei ole vaja kedagi enam veenda, et tegelikud sõjalised või hübriidsed ohud on olemas.

Analüütikud räägivad ettevaatlikult kogu Euroopas tagasipöördumisest külma sõja aegsesse valmisolekusse idast terenduva sõjalise ohu neutraliseerimiseks. See tähendab liikmesriikidele ammu unustatud protsesside meeldetuletamist ja uuesti õppimist (näiteks reservväelaste väljaõpe ja mobilisatsioon) ning transformatsiooni „hulluse“ käigus hävitatud võimete taasloomist. Mõnes riigis taastati või taastatakse ajateenistus (Läti, Rootsi, Leedu), mõnes seotakse vabatahtlikke riigi struktuuridega lühemaks või pikemaks ajaks

**NATO riikide
kaitsekulutused on selgelt
tõusmas. Kui 2015.
aastal kulutasid NATO
riigid, sealhulgas USA,
u 900 miljardit dollarit,
siis 2022. aastal oli
kaitsekuludeks eraldatud
1,8 triljonit dollarit.**

legaalses vormis, mis kahtlasel kombel meenutab vabatahtlikku ajateenistust (Poola). Hollandi kaitseministeerium andis 2022. aastal avalikkusele teada analüüsis, millega hinnatakse võimalust kehtestada kuningriigis „Skandinaavia stiilis“ ajateenistus. Holland, kes loobus Leopard 2A6NL tankidest 2011. aastal, müües neid Soome, Portugali ja Saksamaale, liisib juba neidsamu masinaid alates 2014. aastast Saksamaalt.

NATO riikide kaitsekulutused on selgelt tõusmas. Kui 2015. aastal kulutasid NATO

riigid, sealhulgas USA, u 900 miljardit dollarit, siis 2022. aastal oli kaitsekuludeks eraldatud 1,8 triljonit dollarit. Kogu Euroopas (ka Austrias, Rootsis, Šveitsis) ennustavad analüütikud kaitsekulude tõusu 2021–2026 konservatiivse hinnangu põhjal pea 35 protsenti, 296 miljardilt eurolt 453 miljardile. Liikmesriikide eesmärk ei ole enam mütoloogiline kaks protsenti sisemajanduse koguproduktist. Osalt liigutakse jõudsasti kolme ja nelja protsendi suunas. Osalt on NATOs kostnud ka kriitikat sellise suure kaitsekulude tõusu pärast. Näiteks on Saksamaa 100 miljardit eurot poliitilisel tasandil otsustatud kulutada pigem uutele lennukitele ja õhutõrjesüsteemidele, kui juba olemasolevate maaväe puudujääkide likvideerimiseks. Eks kriitika taga on kartus, et oodatud poliitiline surve nõuab kõike kohe ja kiirelt, arvestamata seejuures sõjalise võimearenduse loogikat. Nii nagu nõuti kiirkorras Eestis keskmää õhutõrje arendamist.

Loomulikult on siinkohal probleemiks kaitsetööstuse võime tarnida kiires korras vajalikku laskemoona ja relvastust. Kas Euroopa kaitsetööstus suudab konkureerida muu maailmaga? Kas riigid hangivad varustust CNNi „efekti“ mõjul? St kas parim lennuk on Ühendriikide F-35, parim kaugmaa raketisüsteem Ühendriikide HIMARS ja parim õhutõrjesüsteem Ühendriikide Patriot? Kuid Euroopa on ärganud ja külma sõja aegsed relvatööstuse teadmised ja oskused on uuesti hinnas. Riigid ja nende majandused elavad aga rahuaegses keskkonnas, tehased ei tööta mitmes vahetuses ööpäev läbi. Oskustööliste väljaõpe, uute tootmisliinide rajamine (vanad müüdi 90ndatel välja-pool Euroopat) või uute sisseseadmine, mis vastaks nõudlusele, ei toimu üleöö.

NATO VIHMAVARI

Kaitseplaneerimise seisukohast kattis NATO vihmavari 2004. aastal Balti riikides ainult rahuaegse õhuruumi vajadused. Toona sisepoliitiliselt reklaamitud loosung

„Anname pataljoni, saame diviisi!“ oli osav avalike suhete spinn. NATO-l polnud Baltikumi kaitseks kaitseplaane. Mis veel hullem, vanadel NATO liikmesriikidel polnud ka huvi neid koostada. Esimene muudatus toimus 2008. aastal pärast Gruusia sõda ja esimesed reaalsed kaitseplaaniid kinnitati alles 2010. aastal. See võib-olla seletab ka Balti riikide ja Poola püüdu bilateraalseks koostööks eelistatult Ameerika Ühendriikidega. Kuivõrd detailsed ja ka reaalsed üksustega need plaaniid kaetud olid, on iseküsimus. Positiivne oli vähemalt see, et neid plaane uuendati regulaarselt. Kuid Eesti peaministri pahameel olemasolevate plaaniid sisu üle juunis 2022 oli ühene: olemasolevate rakendamine oleks kaasa toonud pea 180-päevase Venemaa okupatsiooni. Seega senised plaaniid ei keskendunud kaitsele, vaid Baltikumi tagasivallutamisele siis, kui NATO doktriinidele vastav ülekaal merel, maal ja õhus oleks saavutatud.

Tundub, et Ukraina valguses vaatab NATO tõsiselt üle kogu senise kaitseplaneerimise. NATO on hakatud senisest enam liikuma abstraktsetelt üksustelt, mida formeerisid liikmesriigid vastavalt vajadusele, reaalselt kasutada olevate üksuste suunas (eelmainitud NFM kontseptsioon). Seega minnakse abstraktsetelt ja pigem umbmäärastelt kontseptuaalsetelt plaaniidelt detailsele planeerimisele (kes, kus ja millal teeb). Kui varasemalt meenutasid kaitseplaaniid pigem päästeoperatsioonisarnast ettevõtmist (Kaja Kallase sõnumid avalikkusele), siis nüüd räägitakse ikkagi selgelt heidutusest ja kaitseplaaniidest; selle asemel et valmistuda tuld kustutama, tehakse kõik vajalik, et tulekahju üldse ei tekiks (Jens Stoltenbergi sõnumid avalikkusele).

Plaaniid vajavad ka harjutamist. Alates 2008. ja 2014. aastast on NATO, väikese ajalise viibega, intensiivistanud oma suurõppuste mahte, eesmärgid ja meetodeid. Virtuaalsed staabi- ja juhtimispunktide õppused (*Command Post Exercise – CPX*, *Computer Assisted Exercise – CAX*) on üha

suuremalt seotud reaalsed maastikuõppustega (LIVEX). LIVEX formaadis (mis on maksimumelt kordades kallim kui virtuaalõppused) on osalevate üksuste arv viimase kümnendiga märkimisväärselt suurenenud. Kui veel 2013. aastal oli NATO liikmesriikide suurimate õppuste nimekirjas ka Eesti Kevadtorm oma 4000 võitlejaga maastikul, siis 2015 sügisel pani NATO õppusele Trident Juncture välja juba 36 000 võitlejat. See oli suurim NATO õppus alates 2002. aastast. Kui siiani on enamik suuremaid LIVEX tüüpi õppuseid korraldatud enamasti USA initsiatiivil ja EUCOMi osalusel, siis tulevikus hakkavad selliseid õppusi rohkem läbi viima ka erinevad NATO staabiid. Kui seni on ka väljaõppes kasutatud tehnikke SKOLKAN/OCCASUS stsenaariume, siis tundub, et nüüd on õppustel kujuteldav vastane palju sarnasem sellega, mida näeksime ka päris relvastatud konfliktis. Nüüdseks on ka NATO üldine õppuste plaan saamas palju loogilisema ja sidusama ülesehituse. Iga õppus saab olema osa NATO üksuste treeningu ja integratsiooni paketist, millega seotakse olemasolevate õppuste formaadiid omavahel paremini kokku, et saavutada maksimaalseid õpiväljundeid ja ka heidutuse efekti.

NATO KOOSTÖÖVÕIME

Hoolimata ühtsetest standarditest (STANAG), on NATO ühistel õppustel ja operatsioonidel tegelikkuses eri liikmesriikide relvastuse ja varustuse ühildamisel lahendada palju probleeme. Näiteks Liibüa operatsiooni suurimaks peavaluks oli kolme erineva juhtimisvõrgu (CRONOS, BICES ja SIPRNET) ühildamine. Kohapealseks praktiliseks lahenduseks oli koodsõnade ja tabelite kasutamine raadiokanalites. Nagu asjaosalised ise nentisid, aeglustas lennukite lahinguülesande täitmiseks 10-realise sõnumi saatmine isegi inglise keelt emakeelena kasutavate abonementide vahel protsesse märgatavalt. Kui sinna lisandusid veel teiste riikide erinevad NATO inglise keele aktsendid

või kehv keeleoskus, jäid tagajärjena protsessid kriginal seisma („grinding halt“). NATO on praegu kasutusel pea 13 juhtimissüsteemi (C2), mis pahatihti ei taha üksteisega suhelda. Ilma lahingutegevust toetavate süsteemide ühildamiseta on rahvusvahelises keskkonnas tegutsemine äärmiselt keeruline.

Võib-olla on vaja oma laskemoonatehaseid, olenemata Exceli tabeli maksumusmudeli tulemist, mille kohaselt laskemoon Brasiliast on kordades odavam?

Kui ei ole ühtset C2 süsteemide ahelat, on raske saavutada ühiseid eesmärke lahingutandril. Infotehnoloogia areng on tõstnud info liikumise kiirust lahinguväljal märgatavalt ning sellest tulenevalt on otsustusprotsess (VOOT tsükkel) muutunud kiiremaks. Nii on NATO hakatud üle vaatama kasutusel olevaid lahingujuhtimise, sihtmärgistamise, tulejuhtimise ning ka erinevaid kasutusel olevaid C2 sidevõrke. Peamine eesmärk on saada üksused kasutama samal tarkvaral ja toimival füüsilisel sidevõrgul põhinevaid lahendusi ning luua usaldusväärsed lingid erinevate kasutusel olevate süsteemide vahel, et tagada lahingupildi jõudmine kõikide osalisteni reaalsajas. Kõikide nende arengute kontrollimiseks toimuvad regulaarsed COMMEX (*Communication exercise*) tüüpi harjutused, kus eri üksused ehitavad üles oma juhtimisvõrgu ning integreerivad selle seejärel kõrgema üksuse juhtimisvõrku.

Teema kokkuvõtteks võib nentida, et kõik eelmainitu on sundinud NATOt ja

tema staape analüüsima kasutada olevaid sõjalisi võimeid ja vahendeid ning nende jaotamist ülesannete täitmiseks üle maailma. Võimalike operatsioonipiirkondade analüüsiga on tegeletud varemgi järjepidevalt, kuid nüüdseks on see viidud hoopis uuele tasemele, keskendudes tavapärase aspektide kõrval (maastik, infrastruktuur, rahvastik) oluliselt rohkem kriitilisele (energia)taristule ning kohalikele rahvuslikele üksustele jne. Kõik see aitab NATO-l süvendada koostööd eri liikmesriikide vahel ning luua võimalikult realselt toimivaid kaitseplaane ohtudele vastu seismiseks.

„KUIDAS SEE KÕIK SAKSLASTEGA SEOTUD ON?“

Ukraina sõja alguspäevade ajal tekkinud harvanähtav ning pigem alati mitte nii iseenesestmõistetav ühtsus NATO liikmesriikide vahel on tekitanud väga palju positiivseid kõrvalmõjusid alliansis tervikuna. Seda positiivset hetke tuleb ära kasutada võimalikult targalt.

Ja selleks tuleb meil riigina analüüsida, mida muutunud olukord NATO meile tulevikus tähendab. Seda alates kogu riigikaitse planeerimisest kuni meie kaitsevõime planeerimiseni (sh kaitseplaanid). Näiteks NATO laienemine Põhjalla suunas mõjutab Baltikumi. Läänemeri on muutumas NATO sisemereks. See võiks mõjutada nii rahvuslikku kui ka NATO kaitseplaneerimist. Teisalt peaksime olema alati valmis olukorraks, kus NATO idatiib ühtäkki ei olegi kõige suurem prioriteet ja fookus liigub lähitulevikus mõnele muule piirkonnale. See omakorda võib tähendada, et põhiraskus meie sõjalise kaitse eest langeb rohkem meile endale ja NATO liitlaste toetus võib olla oluliselt piiratum, kui me seni oleme harjunud mõtlema. Tänu Venemaale ei ole seekord lähitulevikus oodata vähemalt järjekordset Euroopa kaitsevõime degradeerimist.

Riigina peame olema samamoodi valmis olukorraks, kus on vajadus saata oma üksusi NATO või Euroopa Liidu egiidi all sõjalistele operatsioonidele, milles

NATO võitleb võrdse vastasega väljaspool Euroopat. See on olukord, kus oht vastaselt mitmekesistub olulisel määral, võrreldes harjumuspäraste rahutagamise missioonidega Lähis-Idas või Aafrikas. Logistiline ja rahaline dimensioon on siinkohal märkimisväärne. Pikaajalised mõjud riigile suurstrateegilises plaanis on ettearvamatud. Ühiskonnana peame olema valmis kaotusteks, mis võivad intensiivses lahingutegevuses tähendada üksusele 20 protsenti surnuid ja haavatuid ööpäevas.

Bilateraalsed liitlasi suhted on olulised, kuid need ei tohiks kindlasti mõjutada NATO tähtsust rahvuslikus kaitseplaneerimises. Samas ei pea sõjaline koostöö piirduma ainult NATOga. Koostöö Ukrainaga annaks kindlasti vastuseid mitmete küsimuste Venemaa relvajõudude taktika ja protseduuride kohta. Näiteks kas ja kui võrd on võimalik küberdimensioonis mõjutada potentsiaalse vastase otsustusprotsessi? Kas lisaks küberdimensioonile peaksime mõnes teises dimensioonis alustama märkimisväärset edasiminekut ja suunama sinna samamoodi ressursse, nagu küberväejuhatusse või NATO küberkaitsekoostöö oivakeskusesse? Kas taktikalised tehnilised protseduurid võimaldavad üksustel lahinguväljal jätkusuutlikult tegutseda? Kas meie olemasolev rahuaegne kaitseväge struktuur võimaldab läbi viia kvaliteetset õpituvastuste protsessi?

Sõjalisest koostööst Ukrainaga tuleb teha tõsisel järeldusi ka oma rahvusliku kaitsetööstuse arendamisel. Kas olemasolevad tarneahelad tagavad meil poolteist aastat vindunud konflikti korral

laskemoonakogused, mis on vajalikud vastase jalaväepataljoni hävitamiseks näiteks kolme ööpäeva jooksul? Võib-olla on vaja oma laskemoonatehaseid, olenemata Exceli tabeli maksumusmudeli tulemist, mille kohaselt laskemoon Brasiiliast on kordades odavam? Siinkohal on vaja teha tarku otsuseid, millega luua Eestisse kaitsetööstust, mille sisu ei ole ainult oma tarkvara ja tarnitud komponentide kokku monteerimine. Ilmselt arvestada ette ka „mitte minu tagaõues“ sisepoliitiliste probleemidega („Laskemoonatehas minu suvila lähedal, tänan, ei!“).

Suurem kontsentratsioon NATO üksusi Läänemere regioonis tähendab ka palju suuremat koos treenimise ja töötamise vajadust Eesti ja erinevate liitlasüksuste vahel. Väga paljude sõjaliste võimete rakendamine lahinguväljal (võimed, mida meil endil ei ole ega ilmselt hakkagi kunagi olema) eeldab NATO protseduuride/protsesside tundmist, mõistmist ja igapäevast rakendamist. Seetõttu peame liitlasüksuste eduka integreerimise nimel ka ise olema ülimalt avatud rahvusvahelisele lähenemisele. See võib tähendada isegi täielikule ingliskeelsele staabi töökultuurile üleminekut alates pataljoni tasemest.

Kuid iga töötaja, kelle värbame, on NATO töötaja, iga inimene, kelle ajateenistusse kutsume, on NATO sõdur, iga ajateenistuse läbinu, kes astub tegevteenistusse, on NATO tegevteenistuses. 2000ndate avalike suhete lause „Meie olemegi NATO!“ on tegelikkus, mida kiputakse unustama.

KASUTATUD ALLIKAD

ALLIKSAAR, R. (2019). „Keskriik ei muutu“. – Sirp 27. september. – <https://sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/keskriik-ei-muutu/>

ARNOLD, E. (2022). New Concepts but Old Problems: NATO's New Strategic Concept. – RUSI 1. juuli. – <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/new-concepts-old-problems-natos-new-strategic-concept>

BENIUŠIS, V. (2019). Behind the scenes of President Grybauskaitė's diplomacy: 10 unreported moments. – LRT 22. juuli. – <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1080291/behind-the-scenes-of-president-grybauskaites-diplomacy-10-unreported-moments>

BINNENDIJK, H., GERMANOVICH, G. (2018) NATO needs a European level of ambition. – Defence News 17. detsember. – <https://www.defensenews.com/opinion/2018/12/07/nato-needs-a-european-level-of-ambition/>

BRZEZINSKI, J. I., VARANGIS, N. (2015). The NATO-Russia Exercise Gap. – Atlantic Council. – <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/the-nato-russia-exercise-gap/>

- CARNEGIE EUROPE. (2003). Judy Asks: Is Hungary a Reliable EU and NATO Member? – Carnegie Europe. – <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/89416>
- CAVENDISH, G., CHINN, D., GRIEBMANN, N., LAVANDIER, H., OTTO, T. (2022). Invasion of Ukraine: Implications for European defense spending. – McKinsey's Aerospace & Defense and Social, Healthcare, and Public Entities Practices. – <https://www.mckinsey.com/industries/aerospace-and-defense/our-insights/invasion-of-ukraine-implications-for-european-defense-spending>
- CLAPP, S. (2023). European defence industry reinforcement through common procurement act (EDIRPA). – European Parliamentary Research Service (EPRS). – <https://epthinktank.eu/2023/01/16/european-defence-industry-reinforcement-through-common-procurement-act-edirpa-eu-legislation-in-progress/>
- CORDESMAN, H. A. (2018). NATO and the Claim the U.S. Bears 70% of the Burden: A False and Dysfunctional Approach to Burdensharing. – Centre for Strategic & International Studies (CSIS). – <https://www.csis.org/analysis/nato-and-claim-us-bears-70-burden-false-and-dysfunctional-approach-burdensharing>
- DERLETH, J. (2015). Enhancing interoperability: the foundation for effective NATO operations. – NATO Review. – <https://www.nato.int/docu/review/articles/2015/06/16/enhancing-interoperability-the-foundation-for-effective-nato-operations/index.html>
- EESMAA, M. (2020). Hiina uus Siiditee puudutab ka Eestit. – Universitas Tartuensis, märts 2020, nr 3. – <https://www.ajakiri.ut.ee/artikkel/3547>
- EURONEWS. (2022). World population to hit 8 billion as fears grow over impact of climate catastrophes. – Euronews 14. november. – <https://www.euronews.com/2022/11/04/world-population-to-hit-8-billion-in-the-coming-days>
- HALL, J., SANDEMAN, H. (2022). NATO's 2022 Strategic Concept: Matching Ambition with Reality. – LSE IDEAS Strategic Update. – <https://www.lse.ac.uk/ideas/publications/updates/Nato-strategic-concept>
- HANSON, M. (2003). „Üks kõigi, kõik ühe eest!” – Eesti Päevaleht 9. detsember. – <https://ep.li.delfi.ee/artikkel/50971188/margus-hanson-üks-koigi-koik-uhe-eest>
- HIRCH, M. (2023). How AI Will Revolutionize Warfare. – Foreign Policy 11. aprill. – <https://foreignpolicy.com/2023/04/11/ai-arms-race-artificial-intelligence-chatgpt-military-technology/>
- KRAMER, F. D. (2023). NATO deterrence and defense: Military priorities for the Vilnius Summit. – Issue Brief, Atlantic Council 18. aprill. – <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/nato-summit-military-priorities/>
- LAURI, V. (2023). „NATO uued kaitseplaaniid Eestisse olulisel hulgal vägesid ilmselt juurde ei too”. – ERR 23. aprill. – <https://www.err.ee/1608956740/nato-uued-kaitseplaaniid-estistes-olulisel-hulgal-vaagesid-ilmselt-juurde-ei-too>
- LEETE, A. (2018). „Eurasiaatide identiteedikriis”. – Sirp 28. september. – <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/eurasiaatide-identiteedikriis/>
- LEVER, P. (2022). How should NATO defend the Baltic States? – Prospect Magazine 27. juuni. – <https://www.prospectmagazine.co.uk/world/38785/how-should-nato-defend-the-baltic-states>
- MARTÍNEZ, A. S. (2012). NATO's Level of Ambition in Light of the Current Strategic Context. – School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas. – <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA566624>
- NATO. (2022). Strategic Concept. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid. – <https://www.nato.int/strategic-concept/>
- NATO. (2015). Exercise Trident Juncture 2015 Fact Sheet. – https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_10/20151008_1510-factsheet-tj15_EN.pdf
- PIIRSALU, J. (2015). „Venemaa elanikkond on tohutu suure territooriumiga võrreldes väga väike”. – Postimees 15. märts. – <https://arvamus.postimees.ee/3123489/venemaa-elanikkond-on-tohutu-suure-territooriumiga-vorreldes-vaga-vaike>
- SALM, K. (2022). Madridist edasi: tugevdatud kaitsehoiaku strateegia elluviimine. – Diplomaatia 2022, nr 210. – <https://diplomaatia.ee/madridist-edasi-tugevdatud-kaitsehoiaku-strateegia-elluviimine/>
- SARAPUU, B. (2019). „Hiina viis läänepoolseima punkti Saksa tööstuslinna südamesse”. – Postimees 13. juuli. – <https://maailm.postimees.ee/6729332/hiina-viis-laanepoolseima-punkti-saksa-toostuslinna-sudamesse>
- SCHREINER, M. (2023). AI in war: How artificial intelligence is changing the battlefield. – The Decoder 9. jaanuar. – <https://the-decoder.com/ai-in-war-how-artificial-intelligence-is-changing-the-battlefield/>
- STATISTA (2022). Combined defense expenditure of NATO countries from 2014 to 2022 (in billion U.S. dollars). – Statista 25. oktoober. – <https://www.statista.com/statistics/1293301/combined-defense-expenditures-nato/>
- VINCENT, B. (2022). NATO refining domain-specific 'family of plans' to guide allies' cooperation in future contingencies. – DEFENSESCOOP 27. september. – <https://defensescoop.com/2022/09/27/nato-refining-domain-specific-family-of-plans-to-guide-allies-cooperation-in-future-contingencies/>
- VINCENT, E., PIETRALUNGA, C. (2022). NATO-Russia: A return to Cold War mentality. – Le Monde 2. juuli. – https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/07/02/nato-russia-a-return-to-cold-war-mentality_5988769_4.html
- WALL, R. (2011). Swedish Gripen Community Draws Libya Lessons. – Atlantic Council 16. november. – <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/swedish-gripen-community-draws-libya-lessons/>